

ПОХОДЖЕННЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЧАСУ

THE ORIGIN AND GENERAL CHARACTERISTICS OF ENGLISH TIME-RELATED PHRASEOLOGICAL UNITS

Кузик О.Р.,

orcid.org/0000-0002-6482-4848

*магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Бялик В.Д.,

orcid.org/0000-0001-7428-7145

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Статтю присвячено дослідженню англomовних фразеологізмів на позначення часу. У статті надається визначення подібних одиниць, встановлюються джерела походження англomовних фразеологічних одиниць на позначення часу та здійснюється їх загальна характеристика.

Фразеологізм на позначення часу є цілісним, сталим за складом і структурою виразом, значення якого актуалізує поняття, пов'язане з часом. Більшість подібних одиниць надійшли в англійську мову із Біблії та художньої літератури. Джерелами походження англomовних біблійних фразеологізмів на позначення часу є тексти книг Старого та Нового Заповітів. Проникненню цих сталих виразів в англійську мову сприяло поширення текстів Біблії у зв'язку з християнізацією англосаксів та інших європейських народів.

Збагачення англomовного фразеологічного фонду відбувалося також завдяки творчій спадщині видатного англійського драматурга В. Шекспіра. Натепер в англійській мові нараховують сто п'ятдесят два шекспірівські вирази, серед яких є одиниці на позначення часу. Джерелами походження англomовних фразеологізмів є також прозові та віршовані твори багатьох інших англomовних письменників і поетів.

Сферами походження одиниць англomовного фразеологічного фонду вважаються також політика, шоу-бізнес, юриспруденція, військова справа, спорт. Деякі фразеологізми із компонентами на позначення часу надійшли до англійської мови з латини, були запозичені з іспанської, французької та інших європейських і неєвропейських мов. Подібне запозичення відбувалося шляхом калькування.

Велика кількість англomовних фразеологізмів на позначення часу є прислів'ями та приказками, значення яких є дидактично навантаженим. Подібні одиниці характеризуються виразністю та експресивністю, чому сприяє їх композиційне оформлення, стилістичні засоби, що використовуються в них. Композиційне оформлення цих одиниць може характеризуватися прийомами зіставлення та протиставлення. Їх виразності та експресивності сприяють також рима, алітерація, асонанс. Фонетичні та лексичні засоби творення експресивності можуть використовуватися в них одночасно.

Ключові слова: англійська мова, джерело походження, запозичення, прислів'я, приказка, час, фразеологізм.

The article is devoted to the analysis of English time-related phraseological units. The definition of such units are given in the article. The sources of their origin are determined and their general characteristics are also given in it.

Time-related phraseological units are viewed by us sustainable indivisible phrases or sentences acting like separate lexical units. Their meanings reveal various time-related notions. Most of these units came into the English language from the Bible and belles-lettres. The sources of origin of English Bible time-related phraseologisms are texts of Old and New Testaments. These units penetrated into the English language because of spreading of the Bible that happened due to the processes of Christianization of Anglo-Saxons and other European peoples.

Phraseological fund of the English language was also enriched due to the literary heritage of outstanding English playwright William Shakespeare. Authentic Shakespearian phrases are fixed phrases created and used by Shakespeare in his literary works that enriched the English language, having become its part and parcel forever.

One hundred and fifty two Shakespearian phrases are counted nowadays by scholars with time-related units among them. Other prose and verse literary works of English writers and poets became sources of their origin as well.

Politics, show business, jurisdiction, military science, sport are also spheres of English time-related phraseological units. Some phraseological units came into it from Latin. Other phraseologisms were borrowed from Spanish, French and other European and non-European languages. Such units appeared in the English language by calquing.

Many English time-related phraseological units are proverbs and sayings with didactic meanings. Such units are characterized by expressiveness created by their compositional arrangement, stylistic devices used in them. Their compositional arrangement can be based on comparison and contrasting. Rhythm, alliteration, assonance contribute to their expressiveness as well. Expressive phonetic and lexical means can be used simultaneously in them.

Key words: English language, source of origin, borrowing, proverb, saying, time, phraseologism.

Питання фразеології починають турбувати мовознавців ще з 20-х рр. ХХ століття. Становленню фразеології як окремої лінгвістичної дисципліни сприяли наукові праці Ш. Баллі [3], В.В. Виноградова [6; 7], Л.А. Булаховського [4], Ф.І. Буслаєва [5], О.О. Шахматова [17], ідеї яких були дещо пізніше розвинуті Н.М. Амосовою [1], О.І. Смирницьким [14], В.Н. Телією [15], Н.М. Шанським [16]. Незважаючи на існування великої кількості досліджень, в яких визначаються структурно-семантичні особливості фразеологічних одиниць [8; 9; 13], надається їх класифікація [1; 6; 16], аналізуються особливості їх внутрішньої форми [5; 17], системні відносини та компонентний склад [11; 12; 24], ще й дотепер недостатня увага приділена, на наш погляд, питанню походження окремих тематичних груп фразеологічних одиниць, що є у тій чи іншій мові. **Мета** статті полягає у з'ясуванні походження англomовних фразеологізмів на позначення часу, а її **завданнями** у зв'язку з цим є визначення поняття «фразеологізм на позначення часу», встановлення джерел походження англomовних фразеологізмів на позначення часу та надання їх загальної характеристики.

Під фразеологізмом на позначення часу розуміємо цілісний, сталий за складом і структурою вираз, значення якого віддзеркалює те чи інше поняття, пов'язане з часом. Аналіз фактичного матеріалу [20, 23; 25–30] та наукових праць із питань англomовної фразеології [1; 11; 14; 18; 21; 24] дав змогу з'ясувати, що сферами походження англomовних фразеологічних одиниць на позначення часу є Біблія, англomовна художня література, політика, шоу-бізнес, юриспруденція, військова справа, спорт, запозичення. Значна кількість зазначених фразеологізмів надійшла до англійської мови з Біблії у зв'язку з процесом християнізації, що розпочався на території Британії на початку VII століття. Завдяки поширенню християнства в багатьох країнах світу Біблія була перекладена на велику кількість мов і стала однією з найпопулярніших книг. Це сприяло проникненню слів та виразів біблійного походження як до літературної, так і до розмовної мови, причому цей процес відбувався паралельно в різних мовах, що забезпечило універсалізацію вживання ідентичних виразів. Про це свідчить фразеологізм *there is a time for everything*, який має в українській мові еквівалент *всьому свій час*.

Аналізуючи зазначений фразеологізм, Н.Д. Арутюнова вказує на його використання стосовно життя людини, природи, зазначаючи при цьому: «В Еклезіасті в один ряд ставиться

природа, життя та історія» [2, с. 88], що підтверджується такими строками цієї книги Старого Заповіту:

a time to plant, and a time to pluck up that which is planted,

a time to be born, and a time to die,

a time of war, and a time of peace [27, с. 99].

Із Нового Заповіту надійшов та поширився в англійській мові біблійний фразеологізм *at the eleventh hour* із значенням *the last possible time you can do something before it is too late*. Цей фразеологізм походить від притчі з Євангелія про робітників, яких хазяїн найняв наприкінці дня (об одинадцятій годині), сплативши їм так, як і тим, що працювали весь день:

“and about the eleventh hour he went out and found others standing idle... And when they came that were hired about the eleventh hour, they received every man a penny” [27, с. 596].

Аналізуючи тексти Старого та Нового Заповітів, Є.С. Яковлева вказує на існування протиставлення в них понять *time, hour* [18, с. 61]. Поняття *hour* віддзеркалює ідею зародження нового, використовується стосовно окремих особистостей, тоді як поняття *time* є більш загальним, застосованим стосовно особливостей спільного буття у текстах Біблії [22, с. 73]. Є.С. Яковлева відзначає, що у сучасних перекладах Біблії різні поняття часу досить часто відтворюються неправильно, що не віддзеркалює їх символічного значення [18, с. 62–63]. Щодо фразеологізму *one's hour/time has come/struck* науковець зазначає, що варіативний компонент *time* з'явився в його складі дещо пізніше і його застосування певним чином «розмиває» зміст поняття *hour*, протиставленого в Старому та Новому Заповіті.

Другим літературним джерелом за кількістю фразеологічних одиниць, які збагатили англійську мову, є твори В. Шекспіра (1564–1616 рр.). Такими одиницями є авторські фразеологізми видатного англійського драматурга, які називають також крилатими шекспірівськими виразами чи шекспіризмами [10, с. 34]. Натепер нараховують сто п'ятдесят два шекспірівські вирази [19, с. 539], серед яких є також одиниці із компонентом *time*, зокрема: *the time is out of joint* («Гамлет») – *губиться зв'язок часів, вік розхитується, piping time of peace* («Річард III») – *пора мирного весілля, cock shut time* («Річард III») – *сутінки, in the womb of time* («Отелло») – *у далекому майбутньому*.

Найбільш відомим шекспірівським виразом про час є *the time is out of joint*, що використовується в діалозі Гамлета, коли він бачить примару

батька та дізнається правду про його смерть і планує помсту:

*The time is joint: O cursed spite,
That ever I was born to set it right!* [26, с. 32].

Зазначена одиниця є метафоричною, що відтворює образ фізіологічного вивиху (наприклад, вивих ліктя, стегна, плеча), а фразеологічна одиниця *the time is joint* створена, на думку Х. Блума, на основі виразу *out of joint – unsuitable, out of order*. Науковець визначає, що саме у такий спосіб В. Шекспір зробив цей вираз крилатим: “*Shakespeare made enjoined time memorable, and may indeed originated the phrase in Hamlet*” [19, с. 32].

Деякі фразеологізми із компонентами на позначення часу надійшли до англійської мови із латини. Фразеологічна одиниця *time flies* (лат. *tempus fugit*) розкриває таку рису часу, як швидкоплинність. Зазначений вираз використав у своїй поемі «Георгіки» римський поет Вергілій (70–19 до н.е.). Іншим фразеологізмом латинського походження є *seize the moment* (лат. *carpe diem*) – *ловити момент*.

Джерелами поповнення фразеологічного фонду є також англійська *література*. Так, наприклад, завдяки твору Ф. Бекона (1561–1626 рр.) “*Of Marriage and Single Life*” в англійській мові з’явився та поширився фразеологізм *to give hostages to time for one in future*, що використовується для позначення часу майбутнього ризику, невідомості майбутнього [цит. за 24, с. 76]. Із дитячої поезії початку XVIII століття (Ісаак Воттс) надійшла фразеологічна одиниця *to improve each the shining hour – використовувати час якомога краще*. Словосполучення *shining hour* позначає денний час, той час, коли світить сонце, що дає змогу людині якомога корисніше використовувати денний час:

*How doth the little boy busy bee
Improving each shining hour...* [28, с. 32].

Фразеологічна одиниця *in one’s hours of ease* використовується для позначення часу, вільного від турбот і клопоту. Цей фразеологізм поширився в англійській мові завдяки поемі В. Скотта “*Marlion*” [цит. за 24, с. 76]. Вираз *footprints on the sands of time* стає частиною фразеологічного фонду англійської мови завдяки віршу американського поета Г. Лонгфелло (1807–1882 рр.) “*A Psalm of Life*” (1839 р.):

*... Lives of great men all remind us
We can make our lives sublime,
And, departing, leave behind us
Footprints on the sand of time...* [25, с. 724].

Час, метафорично зображений як пісок, відзеркалений ще в одній фразеологічній одиниці,

що позначає його швидкоплинність: *the sands of time are running out*.

Сферою походження окремих фразеологічних одиниць, що містять компоненти на позначення часу, є *політика*. Так, наприклад, фразеологізм *one’s finest hour* використовується для позначення успішного періоду, того часу в житті людини, коли її діяльність приносить їй гарні результати. Автором зазначеного виразу є відомий британський політик, прем’єр-міністр країни часів Другої світової війни У. Черчіль, який використав його в своїй промові 18 червня 1940 р.:

Let us therefore brace ourselves to our duties, and so bear ourselves that, if the British Empire and its Commonwealth last for a thousand years, men will say: ‘This was their finest hour’ [23, с. 301].

Автором фразеологізму (*you can’t*) *fool all the people all the time* є видатний американський політик, шістнадцятий президент США (1861–1865 рр.) Авраам Лінкольн (1809–1865 рр.).

Іншою сферою появи фразеологічних одиниць із компонентом на позначення часу є *сфера розваг*. Так, наприклад, у Великобританії завсідникам пабів говорять про те, що заклад закривається, за допомогою виразу *time, gentlemen, please*. Зазначений вираз поширився в британському варіанті англійської мови і використовується нині як сталий у різних сферах. У 90-х рр. XX століття зі сфери телебачення до фразеологічного фонду англійської мови надійшов вираз *time show – шоу починається, час шоу*. Згодом зазначений вираз почав використовуватися в розмовному мовленні британського варіанта англійської мови для позначення початку будь-якої діяльності.

В англійській мові сфери юриспруденції з’явилася фразеологічна одиниця *from time immemorial* на позначення дуже давнього часу. Вважається, що ця одиниця була вперше використана у Вестмінстерському статуті (The Statute of Westminster) – акті парламенту Великобританії (11 грудня 1931 року), що визначав правове положення британських домініонів і їхні взаємини з Великобританією [24, с. 132]. Сферою появи фразеологізму *time is of the essence*, значення якого вказує на важливість своєчасності прийняття дій, є також сфера юриспруденції.

Своїм походженням англійські фразеологізми на позначення часу зобов’язані також сфері *військової справи*. Із зазначеної сфери в англійську мову надійшов фразеологізм *zero hour (пішучий час) – the scheduled time for the start of an operation or action, especially a combat operation of great size* [30, с. 511]. Фразеологізм *mark time*, сферою походження якого є також військова справа, викорис-

товується для позначення тимчасової бездіяльності, очікування сприятливого моменту: *mark time – 1) remain in one's present position especially until conditions become more favourable for further progress or activity; 2) a military command instructing soldiers to move their feet as if marching but without actually moving forward* [29, с. 322]. Метафоричне переосмислення військового терміна *mark time* базується на подібності дії: військ. *марширувати на місці* – переносн. *тонтатися на місці, не діяти*.

Сфера *спорту* також є джерелом походження англomовних фразеологічних одиниць із компонентами на позначення часу. Так, наприклад, із зазначеної сфери надійшов фразеологізм *to make (good) time – 1) to progress at a speed that is satisfactory or faster than expected, 2) sport. to show good time in running, walking* [29, с. 309]. *Good time* у складі цієї фразеологічної одиниці позначає високу швидкість проходження будь-якої відстані. Компонент *time* слугує засобом позначення рекорду в складі фразеологічної одиниці *to run against the time – try to break an earlier record* [30, с. 378]. Образ нокауту – удару, що збиває з ніг, коли боксер не може піднятися протягом часу, що рахується, є основою фразеологізму *to knock out of time – to punish the opponent that he cannot come up to the call of time* [30, с. 244].

Значна кількість фразеологізмів із компонентом на позначення часу з'явилася в англійській мові завдяки запозиченням. Наприклад, з іспанської мови була калькована одиниця *the moment of truth* (ісп. *el momento de la verdad*) – *the point when a person or thing is forced to experience certain conditions or difficulties that reveal his or its true qualities or worth* [29, с. 349]. Значення рішучості, критичності моменту передається в ній за допомогою лексеми *truth*. Калькована одиниця *the moment of truth* походить від традиційного іспанського видовища – бою биків або кориди. Нанесення матадором останнього удару називається іспанською *el momento de la verdad*.

Фразеологічна одиниця *other times, other manners* – *інші часи, інша вдача* калькована з французького *autres temps, autres mœurs*. Буквальним перекладом китайського вітання *háo jiù bu jiàn* є англійський фразеологізм *long time no see – it's a long time since we last met*, що використовується у розмовному мовленні.

Значна кількість англomовних одиниць із компонентами на позначення часу є прислів'ями та приказками, значення яких пов'язане не тільки з описом якостей часу, але й має дидактичне навантаження. Такі фразеологічні одиниці вказу-

ють на: цінність часу, що уходить безповоротно (наприклад, *no time like the present; time lost/past cannot be recalled/recovered*); цілюща сила часу (наприклад, *time tames the strongest grief; time cures all things; time is a healer; time devours/consumes all things; time heals all wounds*); своєчасність дії (наприклад, *a stitch in time saves nine; procrastination of the thief of time*); необхідність змін (наприклад, *other times, other customs; time changes all things*).

Експресивності та виразності англomовних прислів'їв і приказок сприяють їх композиційне оформлення, різномірні мовні одиниці, що використовуються в них. Так, наприклад, для деяких із зазначених одиниць характерне використання прийому зіставлення, внаслідок якого поняття чи явища можуть зіставлятися з іншими, базуючись на їх подібності чи спорідненості, а також протиставлення тих чи інших понять або явищ, що формують антитезу.

Прийом зіставлення спостерігається у приказці *other times, other manners*, де зіставляються компоненти *other times* та *other manners*. Прийом протиставлення та повтор використовується в прислів'ї *what may be done at any time will be done at no time*. Шляхом протиставлення сформовані також ідіоматичні вирази *what may be done at any time will be done at no time; the darkest hour is just before the dawn*. Вважається, що протиставлення сприяє кращому запам'ятовуванню подібних виразів [8, с. 76].

Композиційні та лексичні засоби виразності прислів'їв і приказок можуть супроводжуватися фонетичними (наприклад, римою, алітерацією – повторенням приголосних, асонансом – повторенням голосних), що сприяють створенню їх ритму. Так, наприклад, у прислів'ї *time and tide wait for no man* спостерігається використання алітерації та асонансу одночасно. Лексичні та фонетичні засоби творення виразності та експресивності спостерігаються у прислів'ї *an hour in the morning is worth two in the evening*, в якому проміжок ранкового та вечірнього часу протиставляються з дидактичною метою. Лексичні одиниці *morning* та *evening* слугують у ньому контекстуальними антонімами.

Ідіоматичні вирази можуть використовуватися лише частково, оскільки вони є добре відомими носіям мови. Про це свідчить заголовок однієї зі статей журналу *Times* “*Stitch in Time?*” [20], що є очевидною алюзією на прислів'я *a stitch in time saves nine*. У зазначеній статті йдеться про класичну техніку анімації мультфільмів – малювання, яка колись принесла славу нині широко відомому

американському художнику-мультиплікатору, кінорежисеру, актору, сценаристу та продюсеру В. Діснею (1901–1966 рр.). Лексична одиниця *stitch* відсилає читача також до імені одного із головних персонажів диснейвського мультфільму “*Lilo and Stitch*”, який було створено шляхом традиційної анімації. У зв’язку з розвитком комп’ютерних технологій ця техніка анімації починає забуватися. Ключовим для аналізованої статті є питання: чи можливо повернутися до цієї техніки знову, та чи може бути вона продуктивною та конкурентоспроможною в сучасних умовах?

Висновки. Таким чином, англомовні фразеологізми із компонентами на позначення часу мають насамперед біблійне та літературне походження. Сферами їх походження є також політика, шоу-бізнес, юриспруденція, військова справа, спорт. Певна

кількість зазначених одиниць з’явилася в англійській мові шляхом калькування з інших мов як європейських, так і східних. Значна кількість англомовних ідіом із компонентами на позначення часу має дидактичне значення. Експресивності, виразності та кращому запам’ятовуванню англомовних ідіом із вказаними компонентами сприяє їх композиційне оформлення, використання певних лексичних, фонетичних засобів. Оскільки ідіоматичні вирази, як правило, є відомими носіям мови, їх окремі частини під час використання є такими, що упізнаються та розуміються представниками мовної спільноти. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо у детальному вивченні семантичних і структурних особливостей англомовних фразеологізмів на позначення часу та способів їх перекладу українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. Ленинград : Наука, 1963. 208 с.
2. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. Москва : Наука, 1988. 341 с.
3. Балли Ш. Французская стилистика / пер. с фр. К.А. Долинина. Москва : Изд-во иностр. лит., 1961. 394 с.
4. Булаховський Л.А. Нариси із загального мовознавства. Київ : Радянська школа, 1955. 244 с.
5. Буслаев Ф.И. Русские пословицы и поговорки, собранные и объяснённые. Москва : Литкон, 1954. 216 с.
6. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. Москва : Высшая школа 1986. 342 с.
7. Виноградов В.В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины. Москва : Наука, 1945. 358 с.
8. Волошкина И.О. Паремии: семантика, структура, функции. Москва : Перемена, 2011. 216 с.
9. Жуков В.Н. Семантика фразеологических оборотов. Москва : Просвещение, 1978. 160 с.
10. Крымова В. Г. Шекспировское наследие. Ленинград : Политиздат, 1988. 212 с.
11. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. Москва : Высшая школа, 1996. 381 с.
12. Литвинов П.П. Фразеология. Москва : Примстрой, 2001. 60 с.
13. Редін П.О. Типи системних зв’язків фразеологічних одиниць у мові. *Мовознавство*. 1994. № 4–5. С. 50–52.
14. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. Москва : Высшая школа, 1996. 260 с.
15. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва : Наука, 1996. 288 с.
16. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка : учебное пособие для вузов по специальности «Русский язык и литература». 3-е изд., испр. и доп. Москва : Высшая школа, 1985. 160 с.
17. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. Москва : Editorial URSS, 2001. 624 с., с. 18. Яковлева Е.С. Фрагменты русской и английской языковой картины мира (модели пространства, времени и восприятия). Москва : Гнозис, 1994. 344 с.
18. Bloom H. Shakespeare : The Invention of the Human. Cambridge : Riverhead Books, 1999. 768 p.
19. Bowly G. Stitch in Time. *The New York Times*. March 18, 2019. URL : <https://nytimes.com/articles/2016/10/28/stitch-in-time> (дата звернення: 18.06.18).
20. Cowie A.P. Phraseology : Theory, analysis, and applications. Oxford : Clarendon Press, 1998. 130 p.
21. Gibson D. Living Life Backward: How Ecclesiastes Teaches Us to Live in Light of the End. New York : Crossway Books, 2017. 176 p.
22. Golway T., Beeman R. A–Z of the Presidential Speeches. London : Macmillan Publishers, 2012. 412 p.
23. Kipfer B. Phraseology : Thousands of Bizarre Origins, Unexpected Connections, and Fascinating Facts about English’s Best Expressions. Naperville (USA) : Sourcebooks Inc., 2008. 320 p.
24. Longfellow H.W. The Complete Poems of Henry Wadsworth Longfellow. London : Macmillan Publishers, 2016. 1555 p.
25. Shakespeare W. The Tragedy of Hamlet, Prince of Denmark. London : Barron’s Educational Series, 1986. 336 p.
26. The Holy Bible: King James Version / ed. by Anakeim. New York : Foundation Publications, 2010. 896 p.
27. Watts I. Divine and Moral Songs for Children. New York : HarperCollins Publishers, 2017. 130 p.
28. Longman Dictionary of English Idioms / ed. T. Hill. London : Blackwell Publishers, 1979. 654 p.
29. Partridge E. A Dictionary of Cliches. London : Taylor & Francis e-Library, 2005. 549 p.